

INHOUD



PROLOOG 11

- 1 *De huiselijke gespreksgroep 2000* 19
- 2 *De marionet-koningin 1938 - 1956* 39
- 3 *My own people 1956 - 1962* 73
- 4 *Als het maar geen Duitser is 1963 - 1965* 89
- 5 *Smal is de weg 1966 - 1973* 107
- 6 *Fantastisch weer in Amsterdam 1978 - 1980* 123
- 7 *De prijs van de liefde 1980 - 1998* 139
- 8 *Ik kan geen goed meer doen in dit land 2000 - 2001* 159
- 9 *De werkbij 2001* 175
- 10 *De opperaap 2001* 193
- 11 *Mijn vrouw. Natuurlijk 1996 - 2002* 209
- 12 *Dwars door alle weerstand heen 2002* 223
- 13 *Burgers 2003* 245
- 14 *Het laatste jaar 2004 - 2005* 265

EPILOOG JANUARI 2018 281

NAWOORD: DE SLEUTEL TOT VERZOENING 289

DANKWOORD 301

GEÏNTERVIEWDE PERSONEN 304

NOTEN 306

LITERATUUR 338

FOTOVERANTWOORDING 346

PERSONENREGISTER 349

PROLOOG



NOG ALTIJD WORDT ZE VROEG WAKKER. DAT

krijg je d'r niet meer uit, zegt een vriend van haar. Beatrix, in 2013 van koningin prinses geworden, werkt nog steeds. Niet meer zo hard of veel als in haar jaren als koningin. Er is meer tijd voor de tuin, voor de kleinkinderen. Ze zal altijd een dagdeel vrijhouden voor het beeldhouwen. Maar ze treedt ook nog regelmatig aan in dienst van het land en het Koninklijk Huis. Openingen, onthullingen, bezoeken, vieringen, uitreikingen, ontvangsten – in het overzicht van de activiteiten van het Koninklijk Huis dat de Rijksvoorlichtingsdienst jaarlijks maakt is te zien dat Beatrix een keer of dertig per jaar aantreedt. En telkens ontmoet ze dan Nederlanders die zichzelf nog altijd even moeten inprenten: prinses, geen koningin, prinses.

Koningin zijn is geen verdienste. Nooit hoeft je te bewijzen dat je het kunt. Nooit *kun* je bewijzen dat je het kunt. Er bestaat geen examen voor. Je bent het en vanaf dat moment word

je er elke dag door iedereen op beoordeeld – en meestal te licht bevonden. Als je moeder zich laat influisteren door een gebedsgenezeres. Als het erop lijkt dat je vader steekpenningen aanneemt. Als je trouwt met een Duitser. Als je de troon bestijgt in crisistijd. Je wordt afgerekend op je luxe leven, op je haar en je hoed en je stem, op hoe je zucht of huilt als je het zwaar hebt, op je karakter. En nooit kun je steun vinden in de gedachte: ik verdien het hier te staan.

Het lot heeft Beatrix van Oranje-Nassau aangewezen als koningin. Symbool van de natie, zowel in de ogen van haar aanhangers als in die van haar tegenstanders. Niets in haarzelf heeft ervoor gezorgd dat ze dat is. Ze kan alleen bepalen *hoe* ze het wil zijn.

12 Toen Beatrix koningin werd, was ik dertien. Ons gezin was een paar jaar eerder uit Den Haag verhuisd naar een boerendorp in Brabant. Mijn wereld was klein, in zichzelf gekeerd en ik verlangde naar alles wat groter en betekenisvoller was dan dat – al kon ik de grote wereld niet bevatten. De grote wereld was G.B.J. Hiltermann, die elke zondag na het radio-nieuws van één uur de toestand in de wereld besprak, zodat mijn moeder erbij kon handwerken. Maar ook Beatrix, die op het punt stond het hele land te gaan regeren. Die ook mijn koningin was, of ik nu in Den Haag woonde of in Lage Mierde.

Een ongekende Oranjeliefde maakte zich van mij meester – die had ik niet van huis uit en zeker niet uit het dorp, waar nooit iemand de vlag uitstak. Ik legde een oranje plakboek aan met foto's, enquêtes en krantenknipsels over haar leven en de troonswisseling. Ik schreef haar een brief versierd met bloemetjes en ontving later een antwoord van haar secretaresse. 'Beste Jutta, De koningin vond het prettig iets van je te vernemen en laat je vriendelijk groeten.' Ondertekend door

mevrouw S.J. van Riel-Hooykaas. Ik borduurde een monogram van de profielen van de twee koninginnen.

En toen, op de dag van de inhuldiging, zag ik dat ze zo geliefd niet was. Ze stond met haar moeder op het balkon van het Paleis op de Dam. Er ontplofte een rookbom, er klonk gejuwe en ze deinsde terug. Ik zat voor de televisie toen het gebeurde. In mijn plakboek schreef ik verontwaardigd bij de foto's: 'Hun woorden werden overstemd!'

Een paar maanden later bezocht de nieuwe koningin Den Bosch. Met de bus en de trein reisde ik in mijn rode ribfluwelen jack naar het provinciehuis om haar te ontvangen. Iemand moest haar toch ontvangen? Ik zag haar glimlachen. Achter in mijn plakboek zijn twee foto's die ik die dag maakte. In de regen staat een rijtje tamboers van de Brabantse schuttersgilden. Daarbovenuit steekt haar paraplu.

Het laatste nieuwsbericht dat ik in mijn boek plakte had de kop 'Inhuldiging van koningin kost staat zeker 4½ miljoen'. Dat was het begin van een zekere verwijdering. Maar mijn oog bleef altijd op Beatrix vallen en op haar glimlach, die verder verstrakte met elk incident waarin je een aanval kon vermoeden.

In mijn plakboek vind ik een enquête die het *Algemeen Dagblad* vlak voor de inhuldiging van Beatrix hield. 'Is Beatrix hartelijker of minder hartelijk dan Juliana?', was de eerste vraag. 46 procent van de lezers antwoordde 'minder hartelijk', 9 procent 'hartelijker'. 'Dichter bij het volk of minder dicht?' 'Minder dicht', antwoordde 42 procent, 'dichter' 8 procent. Daar stond tegenover dat de meeste lezers dachten dat Beatrix resoluter zou zijn dan haar moeder.

De schrijfster Hella Haasse ontmoette Beatrix in 1956, sprak haar, observeerde de prinses en haar familie en schreef een

portret ter gelegenheid van haar achttiende verjaardag. Zij zag toen al de vechtlust en de eenzaamheid.

Een portret van haar zou incompleet zijn, wanneer daarin niet verwerkt werd de manier waarop zij, terwijl zij met beheerste stem in goed gekozen bewoordingen spreekt, nerveus een dunne zwarte armband om haar pols laat draaien, een gewoontegebaar waarvan men niet kan zeggen dat het meer verraad dan zij zelf wel weet – want wie met haar praat komt al gauw tot de ontdekking dat zij zich zeer goed bewust is van die spanning en van de oorzaken ervan. In die zelfkennis wortelt waarschijnlijk ook haar opvallende rijpheid. Spanning zonder inzicht zou een volstrekt ander beeld opleveren. Hier wordt voortdurend bewust strijd gevoerd, bewust gekozen voor de weg van de meeste weerstand. Een dergelijk karakter pleegt letterlijk tegen de verdrukking in te groeien.

14

Strijd waartegen? Tegen het koningschap, waar ze tegen opzag en dat ze na een wilsbesluit met grote overgave aanvaardde? Tegen de publieke opinie, toen ze zich krap twintig jaar na de oorlog verloofde met een Duitser? En, opnieuw, toen ze in 1980 haar ambt aanvaardde in een stad waar politie en krakers een bittere oorlog uitvochten? Of streed ze tegen haar moeder, die beschroomder en omzichtiger was dan zijzelf, zoals ze Haasse toevertrouwde? Die het koningschap bezoedeld had met de Hofmans-affaire? Tegen haar vader, die aan risico's verslaafd leek en die in de Lockheed-affaire vatbaar bleek te zijn voor de verleidingen van het grote zakenleven?

Haar ouders hadden allebei het voortbestaan van de monarchie op het spel gezet. Grote kinderen leken ze wel met hun kuren en hun nukken, wars van de dynastieke opdracht

van de Oranjes en de plichten en beperkingen die deze meebrengt. Hun dochter zou een leven lang zwoegen om dat wankele, op het toeval van de geboorte en de instemming van het volk berustende staketsel stormbestendig te maken. 'Die opdracht wil ik vervullen naar plicht en geweten,' zei ze bij haar inhuldiging. 'Vanuit het vast geloof dat God mijn leven leidt.'

Die voortdurende strijd voerde ze met zo'n precisie en onberispelijkheid dat haar eigen man en kinderen er soms gek van werden. In een tv-interview liet haar echtgenoot zich ontvallen: 'Ik zeg soms: moet je dat echt allemaal lezen? Een minister leest dat niet.'

'No surprises' werd haar werkmotto. Een vrouw van verstandelijke overwegingen. Van ethiek, van de beheersing van driften. Van een zucht soms, of een hand tegen haar wang, een brok in de keel, maar nooit van wanhoop of ontroering. Zelden emoties, wel medeleven, altijd functioneel. Controle.

15

En wat vindt een volk daarvan? Dat wil spontaniteit en inzicht in de menselijke conditie van de vorst. Dat wil meeleven. Dat wil het grote gebaar, zolang het niet te veel belastinggeld kost. Dat wil een koning die van de rode loper het publiek in loopt om zijn gevoelens te delen. Dat zou het liefst zelf de koets van de koningin trekken, zoals in november 1918 met het rijtuig van Wilhelmina gebeurde, toen de socialist Troelstra de revolutie had afgekondigd.

De consequentie van Beatrix' kritische perfectionisme is afstand. De afstand die de 42 procent van het volk uit de enquête van 1980 al voelde, maar die datzelfde volk twintig jaar later plotseling niet meer accepteerde. Eind jaren negentig begon het collectieve vertrouwen in haar te slinken. Dat deel van de bevolking dat de koning door de eeuwen heen gesteund had, de zwijgende meerderheid, begon zich van haar af te keren. Haar handelingen, die nooit aanleiding hadden gegeven tot

discussie, riepen nu ergernis op. Er verschenen kleine stukken in de krant over de invloed die ze binnen de regering liet gelden. Er verschenen grote stukken in de roddelbladen over haar bemoeienis met de vriendinnen van haar zoons.

16 Hoe zie je als koningin of een volk voor of tegen je is? Vlak na de dood van lady Diana Spencer in 1997 raakte de Britse koningin Elizabeth II in ongenade bij haar rouwende volk. Laaiende krantenkoppen, verongelijkte mensen voor Buckingham Palace. In de film *The Queen* van Stephen Frears zien we hoe Elizabeth, gespeeld door Helen Mirren, uiteindelijk een eerbetoon brengt aan Diana door zich in Londen aan de menigte te laten zien. Ze schrikt van de beschuldigende toon op de rouwkaartjes in de bloemenzee en loopt onzeker langs de dranghekken. Een klein meisje reikt haar een bosje witte chrysanten aan. 'Zal ik dat daar neerleggen,' vraagt de koningin. 'Nee,' zegt het meisje. 'O,' zegt de koningin, pijnlijk getroffen. Maar dan zegt het meisje: 'Deze zijn voor u.' Dankbare opluchting verschijnt op het gezicht van Elizabeth.

Het volk is een dier dat je nooit helemaal kunt doorgronden, laat staan temmen.

Die wispelturigheid heeft Beatrix ook ondervonden in de afgelopen achttien jaar. Twintig jaar lang vonden haar kersttoespraken stille bijval in het land, totdat Pim Fortuyn in januari 2000 een column wijdde aan haar spilzucht. Geert Wilders zou er later een traditie van maken om de jaarlijkse boodschap van het staatshoofd in een twitterbericht te beschimpen. Je kunt het ook omgekeerd zien: koppig bleef ze kersttoespraken schrijven en uitspreken waar de generatie van GeenStijl de spot mee kon drijven.

Aan het begin van de nieuwe eeuw tekenden zich grote drama's af in het leven van Beatrix. Claus, haar grootste vertrouweling,

werd ernstig ziek en overleed in 2002. In de kersttoespraak van dat jaar keek ze terug op ‘een diep ingrijpend jaar’. Maar ze noemde het ook bemoedigend mensen te ontmoeten die oplossingen vinden voor problemen, ‘dwars door alle weerstand heen’. Mensen die kracht vinden bij tegenslag, die hun kop in de wind gooien en *zullen* winnen. Sprak de koningin hier over zichzelf?

Haar nichtje Margarita zette publiekelijk een frontale aanval in. En met de schoondochters die Beatrix toeliet, deden de burgers hun intrede in het gezin, met grote consequenties: binnen een paar jaar tijd beleefde Nederland de Zorreguieta- en de Mabel-affaire.

Nederland werd in die jaren getroffen door twee politieke moorden, voortkomend uit precies dat onbehagen in de samenleving dat Beatrix in elke kersttoespraak in woorden probeerde te vangen. Haar ouders overleden, Bernhard met achterlating van een zeer openhartig, tegen haar wil gegeven interview. En keer op keer keek het volk mee en veroordeelde de koningin. Ze schreeuwde niet, ze jammerde niet, maar ik zag haar doffer worden. Na slechte kritieken op een tentoonstelling die ze in het Stedelijk Museum had ingericht, zei ze: ‘Ik kan geen goed meer doen in dit land.’

17

Op deze periode ligt hier de nadruk: 1999-2005, de zware jaren. En hoe harder de slagen, hoe scherper de kritiek, des te vastberadener leek ze. Beatrix bewandelde, zoals Hella Haasse dat zag, telkens de weg van de meeste weerstand. En als ze die weg al niet bewust koos, dan vermeed ze hem in elk geval niet.

Dit boek bekijkt het koningschap van Beatrix vanuit het paleis. Gezien door haar ogen, verteld door vrienden, familie, politici, leden van de hofhouding en door mij. Niet met de onbekommerde liefde van een dertienjarige, maar met afstand, begrip, verwondering en soms met verbazing.



1

DE HUISELIJKE GESPREKSGROEP

2000

*Het is om bang van te worden, zo goedgemutst begint
Nederland aan de volgende duizend jaar.*

—GERTJAN VAN SCHOONHOVEN, *DE NIEUWE KAASKOP*.

NEDERLAND EN DE NEDERLANDERS IN DE

JAREN NEGENTIG

19

Er was iets aan de hand in het land, vond Beatrix. Er was iets, maar wat precies, daar kreeg ze de vinger niet achter.

Het was voorjaar 2000 en het land verkeerde in euforie. Er was voor het eerst in vijftientig jaar een begrotingsoverschot ontstaan en de werkloosheid was tot een minimum gedaald. Het was de toptijd van Paars. ‘Het houdt niet op met de mooie getallen,’ had premier Wim Kok op Prinsjesdag gezegd. ‘Ik kan mijn ongeduld niet bedwingen om aan de nieuwe eeuw te beginnen. Echt, Nederland denkt positiever.’ En dat was het understatement van de eeuw.

Economisch mocht het dan beter gaan dan ooit, toch had Beatrix het gevoel dat er iets aan het veranderen was onder de